

آشنایی با قلعه فلک الافلاک

۲۰ آبان ۱۳۹۴ ساعت ۱۸:۵۶

روز ۱۸ آبان ۱۳۵۴ قلعه فلک الافلاک، زندان معروف خرم آباد، به موزه مردم شناسی تبدیل شد.

بسیاری از شهرهای ایران با یک اثر باستانی برجسته شناخته می‌شوند. شهر خرم‌آباد را نیز با قلعه فلک‌الافلاک می‌شناسند. این قلعه زیبا و دیدنی با ۵۳۰۰ متر مربع مساحت بر فراز تپه ای در مرکز شهر خرم آباد، با چشم اندازی فوق العاده زیبا قرار گرفته است. حریم این تپه باستانی، از شرق و جنوب غربی به رودخانه خرم آباد و از غرب به خیابان و محله دوازده برجی و از سمت شمال به خیابان فلک الافلاک محدود می‌شود.

دور تا دور قلعه را پرتگاهی مخوف فرا گرفته که دارای پوشش گیاهی است و راه ورود به فلک الافلاک را دشوارتر می‌کند. نام این قلعه به مفهوم آسمان نهم و بالاترین فلک است که به طور مجازی دست نیافتنی بودن آن را می‌رساند. فلک‌الافلاک از سمت شرق و جنوب شرقی به رودخانه خرم‌آباد، از غرب به خیابان و محله دوازده برجی و از سمت شمال به خیابان فلک‌الافلاک محدود می‌شود. وسعت محوطه باستانی قلعه حدود ۳۰۰×۴۰۰ مترمربع است. قلعه دارای ۸ برج است، محیط کل آن ۶۰/۲۲۸ متر و بلندترین دیوار آن تا سطح تپه ۵/۲۲ متر است. همچنین دارای دو صحن، ۱۲۴ اتاق و ۱۱ کفش‌کن در بین اتاق‌هاست.

بنای نخستین فلک الافلاک ظاهراً مربوط به دوره ساسانی است؛ هرچند برخی منابع، ساخت آن را به زمان شجاع الدین خورشید؛ سر سلسله اتابکان لر در قرن چهارم هجری نسبت می‌دهند. ساسانیان شهری با نام «شاپورخواست» در حدود منطقه کنونی خرم‌آباد ساختند که بعدها ویران و در حدود سده هفتم هجری خرم‌آباد فعلی به جای آن بنا شد. گمان می‌رود که قلعه فلک‌الافلاک همان دژ «شاپورخواست» باشد که در دوره ساسانی کاربرد حکومتی و نظامی داشته است. از قرن ششم هجری پس از ساخته شدن شهر جدید خرم‌آباد این قلعه نیز به نام خرم‌آباد معروف و احتمالاً نام فلک‌الافلاک در دوره قاجار به آن اطلاق شده است. این قلعه به لحاظ موقعیت استراتژیکی خود در قرن چهارم هجری قمری به عنوان مقر حکومت آل حسنویه و گنجور در زمان آل بویه درآمد. همچنین خزانه حکومتی خاندان بدر در قرن چهارم هجری و مقر حکومتی اتابکان لر کوچک و والیان لرستان در دوره صفویه تا قاجار و سرانجام پادگان نظامی و زندان سیاسی در دوران پهلوی اول و دوم از مهمترین کاربردهای قلعه در گذشته به شمار می‌رود.

فلک الافلاک با اشراف کامل بر اطراف، محل امن و سنگری محکم برای حکام در مقابله با مخالفان بوده و در برخی موارد نیز به عنوان مرکز حکومت منطقه ای و حتی کاروانسرا مورد استفاده قرار می‌گرفته است. مصالح بنای فعلی مرکب از خشت، آجر، سنگ

و ملات است. پیدایش شهر خرم آباد از این قلعه بوده و به تدریج در اطراف آن توسعه یافته است. چشمه ای با آب زلال و خنک به نام گلستان در تمام سال از زیر قلعه جاری است که با استخر و پارک موجود، زیبایی خاصی به حاشیه قلعه داده است. در شمال شرقی آن راهرویی ساخته شده که با ۷ پله به محوطه‌ای می‌رسد که چاه معروف قلعه در آن واقع شده. عمق این چاه تا انتهای تپه و تا چشمه زیر تپه می‌رسد.

در گذشته آب مورد نیاز ساکنین قلعه از این چاه تأمین می‌شده و از همین راهرو می‌توان به پشت‌بام قلعه رسید و چشم‌انداز زیبای شهر را دید. به گفته مردم منطقه و مدارک تحقیقی، بر وجود بارویی دولایه و خشتی با دروازه برج پیرامون بنای کنونی دلالت دارد. این باروی گرداگرد بنا بیشتر به سمت غرب گسترش داشته و از بقایای برج‌های دوازده‌گانه آن، آثار دو برج در شمال غرب و جنوب شرق محوطه، اطراف قلعه قابل مشاهده است.

قلعه فلک الافلاک پس از ثبت در فهرست آثار ملی کشور، موزه فلک الافلاک نام گرفته و شامل بخش‌های مردم‌شناسی، هنرهای سنتی و باستانی شناسی می‌شود. در تالار موزه مردم‌شناسی، عکس‌ها و ماکت‌های کوچک و بزرگ متعددی از شیوه‌ها و رسوم گوناگون زندگی مردان و زنان عشایر و روستایی در منطقه لرستان به نمایش گذاشته شده است.

یکی از دیدنی‌های موزه مردم‌شناسی سنگ قبرهای اهالی منطقه است که با دیگر نواحی ایران تفاوت بنیادی دارند. در این نواحی رسم بوده که بالای قبر، سنگی عمودی کار گذاشته و روی آن صحنه‌هایی از زندگی فرد متوفی را حجاری می‌کرده‌اند. به عنوان مثال اگر متوفی شکارچی بوده، روی سنگ قبر عمودی وی تصاویری از اسلحه، شکار و... حک می‌کردند.

این بنا علاوه بر ویژگی‌های معماری پر صلابت، گنجینه‌ای منحصر به فرد نیز دارد. این گنجینه دارای بخش‌های باستان‌شناسی و مردم‌شناسی است و ابزارهای سنگی عهد حجر، سفالینه‌های پیش از تاریخ، مهرهای متنوع سنگی، اشیای بی نظیر و مقدس مفرغی، ظروف و اشیای مربوط به دوران اسلامی و نمونه‌هایی از سنگ مزارهای منقوش لرستان را در دل خود جای داده است. در فضای داخلی این قلعه، به غیر از مجموعه موزه، کتابخانه تخصصی، آزمایشگاه تحقیقاتی مرمت آثار تاریخ و چاپخانه نیز دایر شده و در حال بهره‌برداری است. این اثر بزرگ فرهنگی، به شماره ۸۸۳ در فهرست آثار ملی به ثبت رسیده است.

آدرس مطلب :

<https://www.cafetari.kh.com/news/۲۱۶۱۳/آشنایی-قلعه-فلک-افلاک>